

Į PAGALBĄ UPINĖMS IR MAŽOSIOMS ŽUVĖDROMS

PAŽINTIS SU LIETUVOJE APTINKAMOMIS ŽUVĖDROMIS

Žuvėdros pastebimos prie upių, ežerų, žuvininkystės tvenkinių, ties Kuršių mariomis, pajūryje. Lietuvoje veisiasi 5 rūšių žuvėdros, tačiau tik upinių žuvėdrų populiacija yra gausesnė. Kitos mūsų krašte perinčios – baltaskruostė, baltasparnė, juodoji ir mažoji – žuvėdros yra retos ir įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą. Upinė ir mažoji žuvėdros, kaip nuolatos perinčios, minimos jau pirmosiose mūsų krašto paukščių suvestinėse. Deja, pastaraisiais metais jos nyksta dažniausiai dėl tinkamų veisimosi buveinių stokos. Būtent todėl ir buvo pradėtas šis upinių ir mažųjų žuvėdrų apsaugai skirtas projektas.

Upinė žuvėdra

Upinių žuvėdrų aptinkama daugelyje Lietuvos vietų, tačiau dažniausiai jos peri didžiųjų upių ir kitų vandens telkinių salose. Mūsų šalyje priskaičiuojama 1 800–2 500 porų upinių žuvėdrų. Mažosios žuvėdros Lietuvoje yra retos, kai kuriais metais peri tik daugiau nei 200 porų.

Perinčių mažųjų žuvėdrų dažniausiai pastebima įvairiuose smėlinguose ar žvyringuose vandens telkiniuose – tiek jų salose, tiek pakrantėse, tačiau daugiau ties Nemuno upe.

Juodosios žuvėdros taip pat peri mūsų šalyje, bet yra retesnės už upines. Jų perėjimo vietų aptinkama įvairiuose sekliuose žoliniuose augalais apaugusiuose vandens telkiniuose. Pirmąją 10-ies porų baltasparnių žuvėdrų koloniją ornitologas Teofilis Zubavičius rado Žuvinto ežere tik 1955 m. Vėliau mūsų šalyje jos perėjo nuolat. Dažniausiai baltasparnės žuvėdros kuriasi įvairiose Nemuno žemupio vietose. Šių žuvėdrų gausa skirtingais metais svyruoja nuo kelių iki keliasdešimt porų. Pirmąjį baltaskruosčių žuvėdrų perėjimo atvejį taip pat užregistravo T. Zubavičius Žu-

Mažoji žuvėdra

vinto ežere 1959 m. Pastaruoju metu baltaskruostės žuvėdros kuriasi Nemuno deltoje ir Pagėgių savivaldybėje esančiose senvaginės kilmės ežerėliuose, kuriuose kasmet suskaičiuojama iki 50 porų. Lietuvoje pastebima ir margasnapis, ir poliarinis, ir plėšriųjų žuvėdrų, bet jos priskiriamos perskridimų metu aptinkamiems paukščiams.

Baltaskruostės, baltasparnės ir juodosios žuvėdros apsigyvena sekliuose, uždumblėjusiuose vandens telkiniuose, o upinės ir mažosios žuvėdros – atvirose smėlėtose, durpinėse ar žemaūge žole apaugusiose salose. Žuvėdros veisiasi kolonijomis. Jau pats šių paukščių pavadinimas sako, kad tai žuvelėmis mintantys sparnuočiai, kurie grobio ieško nuolat skrajodami virš vandenų. Žuvėdros taip pat sulesia nemažai vabzdžių ir jų lervų.

Neretai žuvėdros painiojamos su kirais, būriais sekiuojančiais paskui dirvonus ariantius traktorius, apninkančiais sąvartynus, kur ieško tinkamo lesalo. Žuvėdros kur kas grakštesnės ir liaunesnės už kirus, o jų uodegos yra įkirptos panašiai kaip kregždžių. Nors prie vandens telkinių jos pastebimos dažnai, tačiau daugelis su gamta artimiausios nesupažinusių žmonių šių paukščių neskiria nuo dažnesnių, gausiau aptinkamų ir šiek tiek išoriškai panašių kirų.

APSAUGA NUO PLĖŠRŪNŲ

Upinės ir mažosios žuvėdros dažniausiai peri atvirose neaukšta žole apaugusiose salose arba visai atvirose smėlynuose. Tokiose buveinėse išsiritę žuvėdriukai neretai neturi tinkamų sąlygų pasislėpti nuo kaitrių saulės spindulių ar akylų plėšrūnų. Siekiant apsaugoti žuvėdrų jauniklius, būtina įrengti jiems skirtas priedangas. Tokias slėptuves pagaminti yra labai paprasta – tereikia po dvi lenteles sutvirtinti stogelio principu ir išdėstyti žuvėdrų perėjimo vietose. Pageidautina, kad vienai žuvėdrų porai būtų įrengta ne mažiau kaip po vieną slėptuvę. Nuotraukose pavaizduotos slėptuvės yra pagamintos iš 30 cm ilgio ir 2,5 cm storio impregnuotų lentelių.

Plėšrūnai gali pražudyti ne tik žuvėdrų jauniklius, bet ir suaugusius paukščius ar sudėtus kiaušinius. Ypač pavojingos į žuvėdrų kolonijas įjunkusios kanadinės audinės. Didesnėse salose gali apsigyventi žiemą ledu atėjusios lapės, usūriniai šunys, šeškai ar kiaunės, kurie čia lieka iki paukščių veisimosi sezono pradžios. Tokie grobuonys pajėgūs išnaikinti ir dideles paukščių bendruomenes. Tokiu atveju reikėtų kreiptis į medžiotojus dėl šių plėšrūnų sumedžiojimo, nes kitaip nepavyktų apsaugoti perinčių paukščių arba jie apskritai salose neįsikurs, net jei buveinė ir bus tinkama jiems veistis. Žuvėdroms gali būti pavojingi ir kiti sparnuočiai: didieji apuokai, nendrinės lingės, krankliai, varnos, netgi gervės ar baltieji gandrai. Tačiau tai jau natūralūs gamtinės atrankos procesai, todėl jų daromą žalą reikia vertinti kiekvienu atveju atskirai.

Grėsmė žuvėdroms keliamo ir mes patys – žmonės. Dažnai nekreipiame dėmesio į perinčius paukščius, plaukiame į jų gyvenamas salas, vasarojame, maudomės, žvejojame ar kitaip juos trikdome. Baidomi paukščiai apleidžia lizdus, sušąla palikti kiaušiniai ar net sutrypiami jaunikliai. Vienintelis būdas išvengti tokios grėsmės yra mūsų pastabumas ir sąmoningumas, todėl gegužės–liepos mėnesiais reikėtų nesilankyti upinių ir mažųjų žuvėdrų veisimosi vietose. Lietuvos ornitologų draugijos ir saugomų teritorijų specialistai stengiasi tokiose vietose įrengti atitinkamus įspėjamuosius ženklus, kurių lankytojai turėtų paisyti.

Lietuvos ornitologų draugija šį lankstinuką parengė kartu su partneriais VĮ Vidaus vandens kelių direkcija, Nemuno kilpų regioninio parko direkcija ir UAB „EKO STOMA“, įgyvendindama ES LIFE programos, LR aplinkos ministerijos ir projekto partnerių lėšomis finansuojamą projektą „Suinteresuotų institucijų pajėgumų pritaikymas gerinant upinių ir mažųjų žuvėdrų apsaugos būklę Lietuvoje“ (Nr. LIFE17 NAT/LT/000545).

www.lifeferns.lt

ŽUVĖDRŲ BUVEINIŲ TVARKYMAS

Upinės ir mažosios žuvėdros apsistoja atvirose salose, pirmenybę teikia smėlio ar žvirgždo saloms, o mažosios žuvėdros, kad ir pavienėmis poromis, gali įsikurti ir didžiųjų upių ar karjerų pakrantėse. Upinės žuvėdros peri ir žemoje žolėje apaugusiose salose, ant atvirų dumblingų plovų, taip pat ant dirbtinių plaustų. Deja, atviros salos, ypač jei ten įsikuria ir rudagalviai kirai, veikia apželia žole, krūmais ir medeliais. Taip nutikus, žuvėdros pasitraukia iš joms nebetinkamos perėti vietos. Lietuvoje minėtos žuvėdros iš upių peri tik Nemune, jo deltoje ar mariose. Nemune neretai susidaro laikinos seklos ir salos, tačiau dažniausiai tai būna labai nestabilios, laikinos buveinės. Per didesnius potvynius tokios salelės neretai užliejamos ar nuplaunamos. Norint žuvėdroms pagelbėti, užtėkiuose, ramesniuose upių ruožuose, vidiniuose jų linkiuose, kurių nepasiekia vandens sraunuma, tikslinga supilti dirbtines aukštesnes ir daug patvaresnes salas, plačias smėlio seklojas juostas. Tokiems darbams naudojamos žemsiurbės arba kita speciali technika. Įrengiant dirbtinius tvenkinius, buldožeriais ar ekskavatoriais patartina supilti nedideles saleles. Tai padės sukurti daugiau žuvėdroms saugių perėjimo vietų, leis joms sėkmingiau veistis ir gausinti upinių bei mažųjų žuvėdrų populiacijas. Tokios buveinės labai svarbios ir čia perintiems krantiniams tilvikams, upiniams bei jūriniais kirlikams, jūršarkėms, pempėms, raudonkojams tulikams, rudagalviams kirams ir kitiems sparnuotiesiems.

Salose gausiai apsistoja paukščiams, iš jų ekskrementų į dirvožemį patenka mineralinių medžiagų. Dėl to salos sparčiai apauga tankiais ir aukštais augalais, susidaro nendrių, dilgėlių, gauromečių ir įvairių invazinių augalų sąžalynų. Norint išsaugoti žuvėdroms tinkamas buveines, tokiose vietose 2–3 kartus per vegetacijos laikotarpį reikia šalinti sumedėjusią augaliją ir šienauti suvežėjusius žolynus. Tokius gamtotvarkos darbus labai svarbu atlikti kasmet! Taip prižiūrint teritoriją, pamažu ima keistis augalijos bendrasis – sunyksta anksčiau vešę dilgėlynai ir nendrynai, ima želti žuvėdroms veistis tinkami viksvynai ar žemos žolės pievos. Kai kuriose žolėje apaugusiose salose rekomenduojama ir ekstensyviai ganyti.

Apleistas, tankiai krūmais ir medžiais apaugusias salas, kuriose susidariusi velėna ir ištisinė žolinė danga, būtina pertvarkyti iš esmės. Priekrantėje reikia nupjauti aukštą vandens augaliją – nendres, švendrus, pašalinti krūmus ir medelius, saleles užpilti nederlingu smėlio ir žvyro sluoksniu. Kad salos kuo ilgiau neužaugtų žolinė ir sumedėjusi augalija, taip pat vengiant kasmetinių salų priežiūros darbų, mažesnes salas ar dalį jų reikia uždenkti geotekstile ir užpilti žvyro mišiniu. Įprastai atviros salos su derlinga sąnašine danga tankia augalija apauga per 1–2 metus ir tampa nebetinkamos žuvėdroms veistis. Tai verčia salas kasmet prižiūrėti ir tvarkyti. Salų paviršių užklojus geotekstile, tvarkymo darbus reikėtų atlikti daug rečiau ir be didesnių laiko bei lėšų sąnaudų.

Plaustai turi būti maždaug 3 m x 3 m dydžio, nes didesnius yra kur kas sunkiau gabenti ir įrengti. Viename rekomenduojamo dydžio plauste dažniausiai įsikuria iki 20 upinių žuvėdrų porų. Plausto platforma turi būti iškilusi 25–30 cm virš vandens paviršiaus ir aptverta 30 cm aukščio borteliu. Ant platformos lentų reikia tiesti geotekstilę ir supilti ne mažesnio nei 5 cm storio smulkios frakcijos žvyro sluoksnį.

Ežeruose ar giliuose tvenkiniuose negalima pilti dirbtinių salų, todėl tokiose vietose tikslinga įrengti pontoninius plaustus – savitas plūduriuojančias salas. Parenkant vietą tokiems plaustams, reikia atsižvelgti į tai, kad jie būtų įrengti užuovėjose, nuošalesnėse, žmonių mažiau lankomose kertėse, tačiau nepamiršti, kad žuvėdros pirmenybę teikia atviriems vandens plotams.

Anksti pavasarį įrengus tokius plaustus, iš žiemojimo vietų sugrįžusios žuvėdros turi pakankamai laiko įvertinti naujas veisimosi galimybes ir pasirinkti tokias dirbtines salas.

Nuotraukų autoriai: Remigijus Gegelevičius, Simonas Minkevičius, Armandas Naudžius, Gediminas Petkus, Renatas Jakaitis, Daiva Norkūnienė, Roberta Kirsnickaitė, Vytas Jankevičius, Eugenijus Drobėlis

